

איתן פרקש

ייחודיותה של מלאכת בורר

חמש שיטות אמוראים במלאכת בורר.

פתחיה

במאמר זה נתיחס למחולקת בגדר מלאכת בורר, בעיקר על פי מחולקת האמוראים בפירוש הבריתא בפרק כלל גדול (שכת עד).¹ ננסה להסביר את דעות האמוראים השונות המובאות בסוגיה – הן אלו שנפסקו להלכה, והן אלו שנדחו: כיצד דעתם מסתדרת בבריתא, מה קושיותם על מי שקדם להם וכיצד דעתם משתדרת עם קושיה זו, וכן מה הסבירה העומדת בבסיס הסברים. חלק מהסבירות נביא תוך כדי הסבר מהלך הגمرا, וחלק לאחר הסבר מהלך הגمرا. בעזרת הבנת סברות האמוראים ננסה לאפיין את מלאכת בורר, ודעות מרכזיות בה. בעניין פסיקת ההלכה נסוק מעט מאור, בעיקר בכדי לחדר את ההסבירים המובאים במאמר, וכן בשוביל להבין את חתימת הפירושים על הבריתא.

הבריתא והמחולקת בפירושה

המשנה בפרק כלל גדול (עג) מונha את אבות המלאכות בשבת. הגمرا במקום מביאה דיונים לגבי רוב המלאכות, כמו גם מלאכת בורר:

תנו רבנן: היו לפניו (שני) מיני אוכלין, בורר ואוכל, בורר ומניה, ולא יברור,
ואם בירר חייב חטא.

לשון הבריתא סתומה, ואומרת דרישני. בתקילתה נראה שמותר לבורר בשביל לאכול, וכן בשביל להנאה. מאייך בהמשך הבריתא אומרת שלא יברור, ואף שם בירר חייב חטא. האם הדין שאסור לבורר בדבר מקרה שבו בורר שלא בשביל לאכול או להנאה? אם כן אז על איזה מקרה מדובר, ומדוע לא כתבו הבריתא בפירוש? גם היחס בין 'אוכל' ל'מניה' הוא לא ברור.² האם הכוונה במניה בזמן מרובה, במניה לאדם אחר, או מניה סתם ואין לו צורך בדבר הנברר?

בפירוש בריתא זו נחלקו חמישה אמוראים; כל אחד מציג אפשרות שונה להסביר הבריתא מהי החלוקה בין הברירה המותרת לאסורה, וכל אחד דוחה את ההסביר שלפניו, ומביא הסבר משלו לבריתא.

1. כלל ההפניות למגורות, אם לא צוין אחרת, מ芬ות למסכת שבת.

2. תוספות שם ד"ה בורר פירושו שמניה פירושו בורר לצורך אחרים. גם אם זו כוונת הבריתא, זה סתום ולא מפורש. בדקדוקי סופרים ישנה גרסה מכתח"י 'בורר ואוכל, בורר ומניה ואוכל', ואולי זו הייתה גירסת האמוראים שהתמקדו בהיתר לבורר בדרך אכילה, כפי שנראה לקמן.

עלא

אמר עלא: הכי קאמור: בורר ואוכל - לבו ביום, ובבורר ומניה - לבו ביום; ולמחר לא יברור, ואמ בירר - חייב חטא.

עלא מסביר שהחלוקת בברייתא בין הברירה האסורה למوتרת תלואה בשאלת *למי* נועדה הבירירה. אם היא נועדה לבו ביום - מותר, ואם היא נועדה למחר - חייב חטא. תחן ועלא מבין כך מהלשון 'בורר ומניה', שמשמעותה שההתר אינו רק לבורר לצורך אכילה מיידית, אלא גם לבורר לצורך הנחה לזמן מאוחר יותר.

מתקין לה רב חסדא: וכי מותר לאפות לבו ביום? וכי מותר לבשל לבו ביום?

קושיות רב חסדא נדרשת. איפה מצינו מלאכה שאיסור שבה הוא לא המלאכה עצמה אלא ההכנה ליום המחר? איסור הכנה לחול הוא איסור נפרד, וכך אם נלק בדעת הסוברים שהוא איסור תורה,³ בודאי איסור בורר הוא איסור נפרד, אחד מל"ט אבות מלאכה שאיסורו עצמאי.

מה אם כן סבר עלא? ניתן לומר שגדיר המלאכה הוא בירירה לאוצר. הברירה הקלאליסטית עליה דיברה המשנה, היא באדם שנמצא בגורן ובבורר את החיטים לאוצר. אדם שבורר לאותו היום, אין זו בירירה, אלא הכנה מוקדמת לאוכל, כדעת השפט אמרת עדר. 'ולמחר לא יברור' המתייד לבורר לצורך סעודות השבת. אך אדם שבורר למחר, אינו מכין אוכל, אלא כבורר לאוצר.

למסקנה נראה כי גישתו של עלא נדחית, מפאת קושיותו של רב חסדא.

רב חסדא

לאחר קושيته של רב חסדא על עלא, נותן רב חסדא הסבר שונה לברייתא:
אלא אמר רב חסדא: בורר ואוכל - פחות מכשיעור, בורר ומניה - פחות מכשיעור.
וכשייעור - לא יברור, ואמ בירר - חייב חטא.

רב חסדא, לא מחלק בין זמנים שונים, אלא בנסיבות הברירה - בירירה מועטה מותרת, ומרובה אסורה. כמוות הברירה משפיעה באופן עקרוני על הדין - הבורר פחות מכשיעור מותר לכתהילה, ואילו הבורר כשייעור חייב חטא.

תירוציו של רב חסדא אינו פשוט כלל, וזוקק הסבר. וכקושيته של רב יוסף, שלא מאחרת לבוא:

מתקין לה רב יוסף: וכי מותר לאפות פחות מכשיעור?

הकושיה של רב יוסף מתבקשת, אך כאשר מתחבוננים בקושيته של רב חסדא, הקושיה מתעצמת כפלים. רב חסדא עצמו הקשה ' וכי מותר לאפות לבו ביום', אם כן כיצד

³. זההינו את אשר יביאו מכאן אמרו חול מכין לשבת ואין שבת מכינה לחול (שמות טז ה, ופסיקתא זוטרתא שם).

הוא נותן תירוץ שאינו מתרץ את קושיותו על עולא? אולי זו הסיבה שיש ראשונים שגדסו כאן אחרת:

ה"ג: רבה אמר בורר ואוכל פחות מכשיעור וכו'. ולא גרשין אלא אמר רבה/ דלא לפroxim קושיא דרב חסדא ATI דהא ודאי פחות מכשיעור לבשל אסור וכדאיashi ליה רב יוסף אלא לא שמייע ליה לרבה קושיא דרב חסדא אלא לפroxim בריתא ATI וזה דרבה סיפה ורישא בכורר לבו ביום, וכן פירוש הראה ז"ל: (חידושי הר"ז (מיוחס לו) שם)

הר"ז בעקבות הראה והרמב"ן, גorus כי רבה הוא מי שבמיהה את ההסביר שモתר לבורר פחות מכשיעור, ולא רב חסדא. בנוסף הסברו אינו המשך לקושית רב חסדא, אלא הסבר נפרד ממנו. היתרון בגירסה זו הוא בכך שהתירוץ לא מתייחס לקושית רב חסדא, אלא הוא תירוץ בפני עצמו (כמובן שבמלואות רבות יש שיעור, כמו באפייה, אך הוא לעניין חיב, ולא לעניין היתר).

על אף דברינו, הקושי על הסבר זה בעינו עומד. לדברי הר"ז, אמן רבה לא בא לענות על קושית רב חסדא, אך האם לא ידע שבאפיה אין חילוקה בין שיעורים המתייחס לכתהילה? נראה מדברי הר"ז שהוא אכן מחלק בין מלאכת אופה למלאכת בורר, משומש שלפי רבה יש שני עקרוני בין המלאכות. בהמשך נתיחס ליחידות של מלאכת בורר ובכך תתבהר יותר סברת רבה.

אמנם, לגורסת רוב הראשונים, רב חסדא הוא המסביר בבריתא שיש הבדל בין שיעור פחות מכשיעור. מהי אם כן הסקרה העומדת בבסיס דבריו? מדוע דבר שאיסרו בכשיעור מהתורה, מותר לכתהילה בפחות מכשיעור?

ניתן להסביר זאת על פי ריש לקיש ביום (עד.):

גופא, חצי שיעור, רב יוחנן אמר: אסור מן התורה, ריש לקיש אמר: מותר מן התורה. אכילה אמר רחמנא – וליכא.

מה סברתו של ריש לקיש? הוא מבין שאכילה של פחות מכשיעור אינה אכילה מועטה, אלא פשוט אינה אכילה כלל. לא יכול זה לבלוע דבר שוגדלו כשיעור – פחות מכך, זה משחו אחר. אמן באכילה ריש לקיש מודה שיש איסור דרבנן, ואצלנו ברירה פחותה מכשיעור מותרת לכתהילה! נראה שברירה באופן שBORROR פחות מכשיעור שונה בתכלית מברירה כשיעור, ואין עליה כלל שם ברירה אלא אכילה. וכך מובא בתוספות (עד. ד"ה וכי):

והמתיר ס"ד דפחות מכשיעור هي דרך אכילה.

ובודומה בריטב"א (שם):

דכל פחות מכשיעור אין עליו שם ברירה כלל אלא כמכשיר ומתיקן אכילתו.

יתכן והתוספות והריטב"א הסכימו בהסבירם, אך לפחות נציג הבדל בדבריהם.

לפי הסברנו בריש לkish, עדין יש קושי. לדעת ריש לקיש אכילת פחות מכשיעור אינה אכילה כלל, ויש חיוב דרבנן. אם כן מדוע בברירת פחות מכשיעור, אף שאין עליה שם ביריה כלל, אין אישור דרבנן? ניתן לתרץ שהפזרה של כמה קטנה אינה נכנסת לגדורי הפזרה, ולכן מותרת לכתהילה, ואילו באכילה, נראה שגם למיש לkish יש פה מעשה שהוא לפחות 'בעין אכילה'.

ניתן להסביר את רב הסדרא אף ללא ריש לקיש. לפי הפni יהושע (שם), ברירת חצי שיעור אינה דרך ביריה, ויש בה מרכיב נוסף להיתר:

モותר בפחות מכשיעור כיון שאין דרך ברכך או משומם דמשמע ליה לר"ח
ההא דקי"ל חצי שיעור אסור מן התורה היינו דוקא לעניין אישור אכילה ונפקא
לה מכל הלב... וכ"ש לעניין ביריה שאין דרך בפחות מכשיעור דאפשר דאפיילו
איסורא דרבנן ליכא, כן נראה לי:

הpn"י בהסבירו השני, מסביר שחייב שיעור איינו אסור מהתורה אלא באכילה, ושאר איסורים אינם אסורים בפחות מכשיעור אלא מדרבנן. בברירה יש מרכיב נוסף - ביריה של פחות מכשיעור היא לא דרך ביריה, ולכן אפילו אישור דרבנן אין כאן, ומותר לכתהילה.⁴

ההבדל בין הסבר התוספות, להסביר הpn"י, הוא שלදעתה הpn"י ביריה בפחות מכשיעור מותרת אף שלא בדרך אכילה, ואכן הpn"י התיר (לפי רב הסדרא) לברור פחות מכשיעור לזמן רב. אך לפי הסבר התוספות, ביריה שאינה בדרך אכילה תהיה אסורה אף בפחות מכשיעור.

יתכן כי זה גם ההבדל בין הסבר התוספות לרייטב"א. בעוד התוספות התירו 'דרך אכילה', הריטב"א התיר כי זו לא ביריה כלל, וזה דומה למכשיר אכילתו. הדבר בא לידי ביטוי בהיתר הריטב"א (לפי רב הסדרא) לברור פחות מכשיעור בנפה ובכברה.

ההילוק בין שיעורים במלאות שבת, לעניין יותר מופיע במקום נוסף, במלאת לש. מעניין לראות שאף שם ההיתר לווש בנסיבות קטנה מבואר בדברי רב הסדרא (קנה):

תנו רבנן: אין גובלין את הקלוי ויש אמרים גובלין. מאן יש אמרים? אמר רב הסדרא: רב יוסף ברבי יהודה היא. והני מיili - הוא דמשני. היכי משני? אמר רב הסדרא: על יד על יד.

4. הריטב"א מסביר שרבות יוסף מדמה את הבורר חצי שיעור למבשל חצי שיעור שאסור מהתורה, ולכן לא ניתן שהborer חצי שיעור מותר. לעומת זאת, במעביר חפץ בה"ר פחות מרבע אמות, אין אישור תורה, כי אין כל עקרות חפץ ממוקמו. על פי זה ניתן לפרש שרוב הסדרא מבין כי הבורר פחות מכשיעור דומה למטלטל חפץ פחות מרבע אמות, שאין בכך שינוי, ולאיסור הוא מדרבנן. בנוסך יש בכך שינוי לעממת המטלטל חפץ פחות מ/ ארבעה, שאין בכך שינוי, ולכן הוא מותר. לפי דברינו מחלוקת רב הסדרא ורב יוסף היא האם ביריה מועט דומה לבישול מועט, או טلطול מועט. הבנה זו דומה לפנ"י בכך שיש שני 'שלבים' בהיתר.

ניתן ללמידה מכאן שני דברים: א. עשיית המלאכה בכמות קטנה נקראת על ידי רב הסדא 'שינוי'. ב. שינוי זה יכול להתייר לכתהילה.⁵ אמנם, בלישה ההיתר נרחב יותר, אפילו 'על יד על יד'⁶. ניתן להסביר שרוב הסדא מציריך שינוי ממשמעותי - בברiorה שינוי ממשמעותי הוא רק בבורור פחות מכשיעור, משום שדרך הברירה היא לברור מעט עד שמצטרף לחשבון גדול. ואילו במלאת לישה, שעונייה היבור ודייבור חומרים, גם כמות גדולה יותר תהשך שינוי ממשמעותי. אפשרות נוספת, בלישה מדובר באיסור דרבנן (כהערה לעיל), ובסוגין האיסור מהתורה, ולכן צריך שינוי ממשמעותי יותר.

רב יוסף

אחר שהקשה רבי יוסף על רב הסדא, הוא מביא הסבר אחר לחלוקת בבריותא:

אלא אמר רב יוסף: בורר ואוכל – ביד, בורר ומניה – ביד. בקנון ובתמיוי – לא יברור, ואם בירור – פטור אבל אסור. ובנפה ובכברה – לא יברור, ואם בירור – חייב חטא.⁷

הסברו של רב יוסף בבריותא שונה משל קודמו, בכך שהוא מחלק את הבריותא לשולשה חלקים – מותר, אסור וחייב. החלוק בין הדינים מוסבר על ידי חילוק מהו הכללי שבאמצעותו נעשית הברירה: ביד – מותר, בכלים המיועד לברירה – חייב, ובקנון ותמיוי – פטור אבל אסור.

מדוע לחלק את הבריותא לשולשה חלקים? מהתכוונות בבריותא ניתנת להבין שיש בה שלושה דין, שהרי הבריותא יכולה להיות כתובה 'אם בירור חייב חטא', והינו מבנים זהה אסור. מהambilים 'לא יברור' מבין רב יוסף שיש מצב בו הדין הוא שיש איסור, אך אין חיוב חטא?⁸

לגביו עצם החלוקה בין המקרים רב יוסף מחלק באופן הברירה ממש. נראה כי רב יוסף מבין שברירה המותרת היא בשינוי עצם המעשה. לא בזמן אליו הדבר הנברר ממועד, ולא בנסיבות של הדבר הנברר.

מןין למד רב יוסף שהחלוקת בין המקרים בבריותא היא חלוקה בין כלים שונים? נראה שהרעיון לכך הגיע ממהליקת במשנה בביצה (יד):

משנה. הבורר קטניות ביום טוב, בית שמאו אומרם: בורר ואוכל, ובית הלו אומרם: בורר כדרכו, בחיקו בקנון ובתמיוי, אבל לא בטבלה ולא בנפה ולא בכברה. רבנן גמליאל אומר: אף מדיח ושולה.

5. רוב המפרשים מסבירים שהיתר זה שייך רק בגיבול האיסור מדרנן, אך הפמ"ג פירש שינוי זה מועיל גם בגיבול האיסור מהתורה.

6. כמהות גדולה יותר (בהיל שכ"א יד, ד"ה שמاء).

7. הט"ז (או"ח שיט א), כותב שפט הבריותא הוא שיש שלושה מצבים. הוא אף שואל על אבי מדוע איינו מחלק את הבריותא לשולשה חלקים כפשוטה.

הראשונים נחלקו ביחס בין משנה זו לבריתא בغمרא אצלנו. רבים כתבו שהדינים במסכת ביצה הם לעניין יו"ט, ואין ללמד מהם לשבת (רמב"ם שבת ח י"ג, יו"ט ג ט"ז, וכן דעת רוב הראשונים),⁸ אך יש שלמור מוסוגה זו דיןין לשבת (טור או"ח סימן שי"ט). בין כך ובין כך, ניתן לומר שרב יוסף למד משנה זו את העיקרון שיש הבדל בין סוגי כלים לעניין ברירה.

אך גם בהסבירו של רב יוסף ישנו חיסרון:

מתקין לה רב המנונא: מידי קנון ותמחוי קטני!

kusheh zo shoneh mesheti hakoshiot skadmo la. Ba'oud shsheni hakoshim ha'kodemim hio ul'atzem ha'din, rab ha'manuna miskha ul'rab yosef hicn pirosho nma'za b'bariyta, vla' mabia raya'ha sherub yosef tova'.⁹

מה הדבר שעליו מתקין רב המנונא? אפשרות אחת היא שאין בבריתא חילקה בין כלים שונים, וכדברי רשי':

מידי קנון ותמחוי קטני - הוא הדין נמי דפריך מידי נפה וכברה קטני, אלא חדא מיניהם נקט.

kusheh aina d'voka ul'kanon v'tmachoi, al'a ul'atzem ha'sibar she'bariyta chilka biyin kolim shonim.

אפשרות שנייה, שרב המנונא מבין שבבריתא ישנה חילקה לשני דיןין בלבד, ולא לשולשה, לפיכך הוא שואל מניין לרבות יוסף שהבריתא דברה על מצב ביניים - מקרה (של קנון ותמחוי) שבו הדין הוא פטור אבל אסור? וכך פירש ר' יצחק בתוספות (שם ד"ה מתקין):

ונראה לרביינו יצחק דודוקא מkanon ותmachoi prich וה"פ מידי kanon ותmachoi katni כיון דנחת לפירושי דיני ברירה דביד מותר ובנהה וכברה חייב חטא לא היה לו להניח מלשנות kanon ותmachoi דפטור אבל אסור.

לדברי תוספות, קושיות רב המנונא היא שאם הבריתא הייתה רוצה לציין שיש מקרה שבו הדין הוא פטור אבל אסור, היא הייתה כותבת כך בפירוש.

מה יענה רב יוסף על קושיה זו? נראה שהתשובה לכך תלואה בשאלת מהו בדיקוק הקושי. אם נסביר קושייתו של ר'yi, אפשר יהיה לומר שרב יוסף הבין שהביטול י'לא יברור' נפרד מהדין י'אם בירר חטא', ואם כן הבריתא מחלוקת לשולשה חלקיים.

8. סיבה פשוטה לטעון כך, היא שכותוב במסנה 'הborer ktnot b'yom tov'. ראייה נוספת נוספת נוספת היא שבמסכת ביצה יש דיונים שמכנים את יסוד הטרחה שמופיע ביו"ט יותר מבשבת. ואכן בסוגיין בשבת אין אזכור של טרחה.

9. קושיה כגון זו לא נשאלת על עולא ורב חסדא, משום שהkowski עלייהם משמעותי יותר. בנוסף אפשר לדברי עולא ורב חסדא ומוזים בבריתא (עלולא - בורר ואוכל ואוכל).

אולי גם לפי רשי זו תהיה התשובה – רב יוסף מבין שהבריתא מחלוקת לשולשה דינים, ולכן נדרש לחלק לשולשה מקרים שונים. חלוקה כזו מסתברת בכלים, ולא בכלל מיני חלוקות אחרות, שבهن אין מצב ביןיהם. אם כן, גם הסברו של רב יוסף נתקל בקושיה, אך לא כזו שעוקרת את עצם ההסבר, אלא שחלוקת עליו בהבנת הבריתא.

רב המנונה

רב המנונה מביא הסבר רביעי להבנת החלוקה בין הדינים השונים: אלא אמר רב המנונה: בורר ואוכל – אוכל מתוך הפסולת, בורר ומניה – אוכל מתוך הפסולת, פסולת מתוך אוכל – לא יברור, ואם בירר – חייב חטא.

החלוקת בין רב המנונה לרב יוסף, היא בשני עניינים: א. באיזה מקרה יש חלוקה בין הדינים. ב. האם יש מצב ביןיהם בבריתא. העובדה שב.manona נותן חלוקה אחרת בין המקרים מסוימת לרשי, שהרי רב המנונה יכול היה לפחות את הבריתא בדיקן רב יוסף, רק ללא מצב הביניים.¹⁰ מאידך, החלוקה של רב המנונה לשני דין בלבד בלבד לא מצב ביןיהם, מחזקת את הסבר רשי. אלא שגם פירושו של רב המנונה קשה:

מתיקף לה אבי: מידי אוכל מתוך פסולת קתני!

הkowski של אבי דומה מאד לקושיה אותה הקשה רב המנונה עצמו. בבריתא לא מופיעה חלוקה ברורה, אוכל מתוך פסולת מותר, ולהיפך אסור. אם כן מהحسب רב המנונה?

אם נסביר רשי, הסברו של רב המנונהעונה על קושייתו – בבריתא נראה שאין מצב ביןיהם, ואכן רב המנונה נותן הסבר הולפי, בלי מצב ביןיהם. אך להסביר שהkowski היה על הסבר המקורה (חלוקת בין כלים), נתקל באותו קושי בדיקן בהסברו של רב המנונה, הרי בבריתא אין חלוקה בין פסולת לאוכל!

ציריך לומר, שהחלוקת שעשו רב המנונה מופיעה בבריתא, אף אם לא בפירוש. הבריתא אומרת 'בורר אוכל ואוכל', ונitin להסביר שהבריתא מחלוקת בין הבורר אוכל מפסולת, לבין הבורר פסולת מאוכל. וכן מובא בשפטאמת (בתוס' ד"ה מתיקף):

יל' דלשון בורר ואוכל משמע לי' שבורר האוכל מתוך פסולת ואוכל:

לפי הסביר זה נמצא שרבע המנונה מדיק מלשון הבריתא בדבריו.

10. יתכן שרבע המנונה מסכים לחלוקת לשולשה דינים כאשר מחלקים בין כלים, אך מכיוון שהבנתו בבריתא היא שיש שני דין בלבד, הוא מפרש אותה באופן אחר. הדבר פותחפת לאפשרות שהלכה תפסק הן כרב יוסף והן כרב המנונה.

אבי

הסברו של אבי בחלוקת הדינים בבריתא חותם את ההסבירים בסוגיה:

אלא אמר אביי: בורר ואוכל – לאלתר, ובורר ומניה – לאלתר, ולבו ביום – לא יברור, ואם בירר – נעשה כבודר לאוצר, וחיבח חטא.

אבי הוא הראשון שמביא לחלוקת בין הדינים השונים נימוק, גם אם חלקו ללבו ביום הוא כמו בורר לאוצר, ולכון חייב חטא. מדוע מי שבורר לאלתר מותרי? מלאכת בורר היא מלאכה שבה ממיינים לעירמה או לזמן רב, ואילו מי שבורר לאלתר לא עושה כך ולכון איינו דומה לבורר ומתור.

פירוש זה של הבריתא רומה לאחד ההסבירים שהצענו בפירושו של עולاء, ונראה שההבדל איינו אלא בטעו הזמן המתייר. لكمן נהיב בסברתו של אביי, אך בניתוח נציג הסבר אחד לחלוקת: עללא מבין שאיסור בורר 'המקורי', הוא בברירה תעשייתית, וכל ברירה לאותו יום שונה מבירה תעשייתית, ומתורת. לעומת אובי מבין שככל ברירה אסורה, אלא אם כן היא צמודה לאוכל, ובכך אינה דרך ברירה אלא אכילה.

לכארה הקושיה שהקשה אביי על רב המנוגנא תקפה גם לגביו, הריחלוקת בין ברירה לבו ביום לבין ברירה לאלתר אינה כתובה בבריתא! ניתן להסביר שאביי הבין במילים 'בורר ואוכל' או 'בורר ומניה' שמדובר בברירה לאלתר. יש רשונים (רמב"ן שם ועוד) שהסבירו כך: אמנם ניתן להבין מהביטוי 'בורר ואוכל' שמדובר בבורר ואוכל מפסולת, אך מהמשמעות לא משמע שהחטא הוא בהוצאה פסולת מאוכל, ולכון נראה שככל הבריתא עוסקת בהוצאה ואוכל מפסולת. מהדין השני בבריתא לא משמע שמדובר בברירה לאלתר, ולכון ניתן לחלק בזה בין הרישא לסיפה. לפיכך הסביר אבי שהחלוקת היא לזמן הברירה.

הסבר ההיתרים השונים

ראינו מחולקת בין חמישה אמוראים בשאלת מהיחלוקת בין ברירה אסורה בשבת, לברירה המתורת. הבנו לעיל כמה טעמים לדבריהם, ועתה נרחיב עוד בסברות לחלוקת, דרך התיחסות לאופי המסתויים של מלאכת בורר.

כמה דברים מעידים על כך שמלאת בורר היא מלאכה שונה ממלאות אחרות. עצם האמירה שיש ברירה אסורה וברירה מתורת היא מפתיעה, ולא מצינו אמירה כזו במלאות אחרות (אםנס בישול מותר בחמה, לישה מתורת אופניים מסויימים וכו'), אך לא מצינו אמירה 'מכשל בצורה כזו, ולא מכשל בצורה אחרת'. בישול אסור, ובישול בתולדות חמה הוא מקרה שונה בהרבה מבישול סטנדרטי). נציג כמה הסבירים, ונבחן האם הם מסתדרים בדברי האמוראים, והאם הם הסבירים יהודיים למלאת בורר.

אין שינוי בדבר הנברר

שוני בסיסי בין מלאכת בורר לשאר מלאכות הוא שבמלאכת בורר אין שינוי בדבר הנברר, שהרי בדבר הנברר לא נעשית פעולה המשנה אותו, והוא נשאר כפי שהיא. הדבר מסביר מדוע ביריה בכלל היא מלאכה 'קללה' יותר. יתרן והסביר זה עומד בבסיס שיטת עולא, שמכיוון שאין שינוי בדבר, איןנו נחשב מלאכת מחשבת אלא אם בורר לצורך מהר, וכך מסביר השביתת שבת.¹¹ ניתן להרחיב סברא זו, ולהסביר שההיתרים בברירה הפתוחה מכשיעו, התייר לברור ביד, באוכל ולאלטר, כולל נובעים מכך של מלאכת בורר קלה יותר מלאכות אחרות.

במובן הזה של מלאכת ביריה, ניתן לומר שיש בה דבר משותף למלאכת הוצאה, בכך שאין שינוי בחפץ בו נעשית המלאכה. ואכן הדבר בא לידי ביטוי אצל חלק מהפסיקים, כפי שניתן לראות גם בילקוט יוסף¹²:

ויש שכחטו לחלק בין איסור בורר לאייסור בישול, ובבורר מאחר שלא נעשה שינוי בגוף הדבר, איןנו דומה למבשל בשבת שוגוף הדבר נשתנה ממכוות – שהיה... וכן אין לאסור לו לאכול את מה שבירר מדין הנהה מעשה שבת. והעיקר לדינה להקל בזה, וכו'.

על אף דברים אלו, קשה לומר שככל החלוקה נובעת מכך שבמלאכת בורר אין שינוי בדבר הנברר – הן בדעת עולא, והן בדעת שאר האמוראים. העובדה שאין שינוי ממשי אינה מסבירה את החקיקות שמביבאים האמוראים, לדוגמה מדוע מותרת מלאכה שאין בה שינוי בדבר הנברר לבו ביום, הרי לא ראיינו שיש היתר לטלטל לבו ביום!

מלאכה שאינה צריכה לגופה

שוני נוסף בין בורר לשאר מלאכות הוא שמלאכת בורר היא לכוארה מלאכה שאינה צריכה לגופה, שהרי המלאכה נעשית בהזאת הפסולת, והאדם לא מעוניין בפסולת שהוציא. הדבר מעלה קושי על עצמו מלאכת בורר, שהרי מלאכה שאינה צריכה לגופה – פטורים עליה!¹³ אחד הראשונים שהתייחס לעניין זה הוא בעל המאור (לו: בדף היר"ח):

כל שלושים ותשע מלאכות שהיו כנגדן במשכן – כולם היה בהם צורך לגופן, חוץ מן הזורה והבורה, שהוא המוץ מן הגורן ובורר הצוריות מן הכרוי, וזה הוא עיקר מלאכתן לדוחות המוץ והצורות, וכן חייב עליהם ועל כל תולדה שלhn. אבל שאר המלאכות עיקר הוא לצורך גופן.

11. ריש הלכות בורר.

12. שבת ג סימן שיט – בורר סעיף טו.

13. דעת רבינו שמעון (שבת קו), וכך פסקו הרמב"ן, הר"ן והמגיד, וזו הפסקה המקובלת (כ"ז או"ח, ריש ס"י רע"ח). ברם הרמב"ם פסק שחביבים עליה, קרבי יהודיה.

בעל המאור מצין שעל אף ההבדל בין מלאכת בורר לשאר מלאכות, חיברים על מלאכה זו. אולי אפשר להסביר שאמנם חיברים על מלאכה זו, אך העובדה שזו מלאכה שאיןה צריכה לגופה, נתנתה בה צד מיוחד להיתר. אם נשליך זאת על דעת עולא נסbir שזו הסיבה להיתר המוחדר לבורר לבו ביום; בדעתו של רב הסדר ניתן לומר שהמלאכה שאינה צריכה לגופה, ובנוסף נעשית בנסיבות הפחותה משיעור – תהיה מותרת.¹⁴

ברם, גם הסביר זה אינו פשוט. אם זה אופיה של מלאכת בורר, שהיא אינה צריכה לגופה, מדוע שתהיה קלה יותר ממלאכות אחרות? מעבר לכך, שוני זה לא מסביר את המקרים בהם התירו האמוראים לבורר. מה הדבר שיש במשאצ"ג שגורם לכך שהיה מותר לבורר ביד, או לבו ביום, וכן כל חלוקה אחרת?

בנוסף, רבים מהראשונים חילקו על בעל המאור, וכתו שמלאת בורר היא מלאכה הצריכה לגופה, וכן ברמב"ן (שכת קו):

ואין אני אומר כן, דמילה וראי מלאכה הצריכה לגופה היא, שהוא ציריך שהיא אדם זה מהול; ומה דומה לזה הנוטל צפreno כי בכלי וכן שפמו שהוא חייב משומ תולדת דגוז, ואעפ' שאינו צריך לגוף הצפרנים והשיער, מלאכה הצריכה לגופה נקראת; וכן הזרה והבורר ומאן דשקל איקופי מגילימא (ע"ה ב') כוין דומות למיילה.

הרמב"ן חולק על בעל המאור בהבנת מלאכה הצריכה לגופה. ניתן להסביר את דבריו בשני אופנים: פירוש הנפוץ בראשונים, הוא שמלאת בורר זו מלאכה הצריכה לגופה, משומ שהמלאכה היא תיקון האוכל ולא הפרדת הפסולת. אולם מהמשך דבריו הרמב"ן נראה שהמלאכה אינה לא תיקון האוכל ולא הוצאת הפסולת, אלא עצם הפרדה היא המלאכה.¹⁵

יתכן וזו המחלוקת בין שני ההסבירים שהבאו עד כה בייחודיות דין בורר – מי שմבין שאין שינוי בדבר הנברר, מבין שהמלאכה נעשית באוכל. לעומת זאת מי שմבין שמלאת בורר היא משאצ"ג, מבין שהמלאכה נעשית בפסולת.¹⁶

שינויי

הסביר פשוט יותר בדעת האמוראים, הוא שהם התירו ברירה בשינוי. ברירה וגיליה אסורה וחיברים עליה, ואילו ברירה בשינוי לא נאסרה כלל.

בדעת עולא הסבר זה קשה, כי השינוי בברירה לאותו יום לא נראה ממשוני עד כדי שיתיר ברירה לכתהילה. לעומת זאת בדעת רב הסדר הסבר הברירה בשינוי מובן יותר, כפי שהבאו לעיל.

14. וכן על זו הדרך, ניתן לפרש את שאר האמוראים.

15. ועיין בביביאור הלכה (שייט ג ד"ה לאכול מיד), ובישועות יעקב שם, המפרש שהמלאכה היא תיקון האוכל (הבה"ל חולק עליו).

16. ועיין בירושלמי פ"ז, ה"ב. ובאגלי טל (בורר ס"ק א, ד) המשווה בין הירושלמי לביבלי.

ננסה לבחון האם הסבר זה יכול להיות בסיס לחלוקת של שאר האמוראים בבריתא: רב יוסף מסביר שיש הבדל בין סוגים כלים שונים. מהו נובע הבדל זה? לפי דברינו ניתן לומר שכיריה שחיברים עליה היא בכלי המיועד לביריה. כאשר הביריה נעשית בשינוי, היא אסורה, אך אין חיברים עליה. ביריה ביד נחשכת שינוי גדול, ולכן מותרת לתחילת. וכן נראה ברש"י:

- פטור אבל אסור - מותר ל充滿ה לא הווי – דמי לביריה, וחיבב חטא לא הווי
- דכל אחר יד הויא, דעתך ביריה בנפה וכברוה, אבל ביד לא דמי לבורר כלל.

רש"י מסביר שכיריה ביד אינה דומה כלל לבורר, וכך היא מותרת ל充滿ה.¹⁷ בדומה לכך אפשר להסביר את הולכתו של רב המנוגא, שהילק בין אוכל מתוך פסולת לפסולת מתוך אוכל. הביריה הקלאסית היא של פסולת מתוך אוכל, וכך הבורר אוכל מתוך פסולת הוא בורר בשינויו, ואינו בכלל איסור בורר.¹⁸ הסבר זה מניח כי מלאכת בורר היא הוצאה פסולת מאוכל, אולם הנחה זו אינה מוכחת, כפי שנראה لكمן. לגבי הסביר כי הברייתא מתיירה ביריה לאלתר ואסורה ביריה לבו ביום. ניתן לומר שאף הבסיס ל充满ה הוא שכיריה לאלתר היא שינוי משמעותי, בעוד ביריה לבו ביום היא כביריה הרגילה (לאוזר), וכך מתחייבים עליה.

אולם גם ההבנה שההיתרים נובעים ממשינוי נתקלת בקשאים. מה מתרחש בתהליכי הביריה 'הקלאסי', באב המלוכה? למקרה (עכ') אומרת שוזה, בורר ומרקך הם בעצם אותה המלאכה, והסבירה של מלאכות אלו מחולקות לאבות שונים, היא שכל אחת מהן נעשתה במשכן בפני עצמה. הריטב"א (שם) מחלק כך בין התהיליכים:

אלו כל אחת עומדת בפני עצמה דזורה לבירור העפר [וחקשין] ובורר ליטול הצורות ומרקך ליטול המורسن וכדרפש"י ז"ל, אי נמי כדפרש"י¹⁹ ז"ל שזה ברוח זהה ביד וזה בכללי.

זריה היא הפרדה המוציא מהגרעינים על ידי זריקת התבואה לאויר. ביריה היא מיון והוצאת צורות (אבניים ועפר) שהתערכו בתבואה, ולרוב נעשית ביד. המركך מנפה בנפה את הגרגירים, ומפריד אותם מהמורسن.

ההדרעה השנייה המובאת בritervb'a עולה בבירור שכיריה היא ביד, ונראה שגם הריטב"א עצמו הבין שנטילת הצורות היא עם הידים. לפיכך קשה לומר שההיתר לבורר ביד הוא משומש שיש בכך שינוי גדול מהbiriah regila, ונctrך למצוא הסבר אחר ל充满ה שעשו רב יוסף, בין ביריה ביד לביריה בכללי.²⁰

17. לקמן נביא הינה שונה בדברי רש"י.

18. כך נראה בסוגני ברש"י ("ה אוכל מתוך פסולת), ובתוספות ר'ה בורר ואוכל).

19. אצלנו מופיע בדברי ר'ח. אמנם, רש"י על המשנה מסביר שכיריה היא ביד.

20. ברם, התוס' ר'ד בדף קל"ח אומר שאין כלל ביריה ביד, ונראה לדבריו שכל ביריה ביד

קושי נוסף עולה על ההסבר שהברירה 'הקלאסית' היא בהוצאה פסולת מאוכל, כמו הוצאה צדירות מהתבואה. האם הברירה היא בהכרח הוצאה פסולת מאוכל, או שיתכן להיפך?

שאלה זו לוקחת אותנו לאמירה נוספת נספפת לגבי מהות מלאכת בורר. הגمرا בשבת (קלח). מביאה מחלוקת לגבי משמר:

משום מי מתרין בה? רבה²¹ אמר: משום בורר. רבי זירא אמר: משום מركד. אמר רבה: כוותי דידי מסתברא, מה דרכו של בורר - נוטל אוכל ומניח הפסולת, אף הכא נמי - נוטל את האוכל ומניח את הפסולת.

רבה מציג דעתו שנראית הפוכה לרב המונוא - דרכו של בורר היא ליטול את האוכל ולהניח את הפסולת. לפי הסברנו הדברים קשים, אם דרכו של בורר היא לבורר אוכל מפסולת, אין בכך שום שינוי!

אף בדברי אבי הסביר זה אינו פשוט. ראשונים רבים מסבירים באבי (שהתייר לבורר לאלאתו), שההיתר איינו לבורר דוקא לאכילה מידית, אלא מותר לבורר לפני הארוחה לאותה ארוחה.²² קשה לומר שיש שינוי כה ממשוני בין הבורר לארוחה הקרובה, לבין הבורר להמשך היום, כך שהראשון יהיה מותר ואילו השני יתחייב חטא.

אם כן, נראה שגם השהילה בבריתה מבוססת על ברירה וגילתה מול ברירה בשינוי נראית קשה, אך ניתן שיש שיחס המאמורים שהילקו בין הדינמים משום שינוי. לפי הסביר זה אין הבדל בין מלאכת בורר לשאר מלאכות, וכך בשאר מלאכות, שינוי מוביל מוחומרת המלאכה.

דרך אכילה

הסביר אחר, שאולי מסביר את החילוק באופן מהותי יותר, הוא שהברירה המותרת אינה ברירה שונה מהברירה הקלאסית, אלא היא אינה ברירה כלל - היא דרך אכילה. ניתן להסביר זאת כך: אדם קם בבוקר שבת ומציא מכנסים מהארון. האם הוא בורר? אפשר לומר שלא, משום שהוא לא תערובת, אך מה נגיד כשהוא יוציא גרביים מהסליליה? כאן ניתן לומר שהוא בשינוי כי הוא מוציא את הדבר הרצוי מה שאינו רצוי. אך הסברנו אומר אחרת - זה כלל לא ברירה. זו התנהלות 'נורמלית', שאינה מלאכה.

הбанו הסביר זה בדבריו עולא - הכנה מוקדמת לאוכל, ובהסביר הריטב"א לדברי רב חסדא - 'דכל פחות מכשיעור אין עליו שם ברירה כלל אלא כמכשיר ומתקן אכילה'. נראה שאפשר להסביר כך גם את דברי שאר האמוראים.

היא שינוי.

21. י"ג 'רבא'. ונתייחס לכך בהמשך.

22. ולדברי ר' ירוחם, אף מעבר לכך, ואcum"ל.

בדברי רב יוסף שמחולק בין ברירה ביד לברירה בכללי, הקשינו שברירה ביד אינה שינוי. לפि הסברנו זה, נראה לומר שהborrow ביד אינו משנה מהברירה הרגילה, אך זה מותר כי זה דרך אכילה. כמובן שברירת צורות מתבואה ביד אסורה מהתורה, ולכן יש לומר שדברי רב יוסף לא נאמרו על כל ברירה ביד, אלא על ברירה שאפשר לומר עליה שהיא דרך אכילה (ואכן רבים מהראשונים הסבירו שרוב יוסף לא חלק על רב המנוגן ואבוי).²³ לעיל הבנו את דברי רשי' ביד לא דמי לבורר כלל', והסבירו שברירה ביד היא שינוי ממשועתי, אולם ניתן להבינם בצורה שונה - לא דומה לברירה כלל, אלא לאכילה רגילה, שהיא מותרת אפילו ביד.²⁴

לדרעת רב המנוגן, ההבדל בין ברירה המותרת לאסורה, הוא שברירה המותרת היא אוכל מתוק פסולת, ואילו ברירה האסורה היא פסולת מתוק אוכל. לעומת זאת רבה (בדף קלח). אומר שדרךו של בורר היא לבורר אוכל מתוק פסולת. לפि דברינו נראה שאין קושי. יתכן ודרךו של בורר היא הן הוצאה פסולת מאוכל והן הוצאה אוכל מפסולת. אלא שכאשר הברירה נעשית בדרך אכילה, אין זה בורר כלל, על אף שדרךו של בורר היא הוצאה אוכל מפסולת.

נראה שכך הבין הריטב"א:

והנכון דכל חשיב בורר, אבל בזה שעשה לשעתו לאכול מיד משמעו ליה לרבות המנוגן כי כשנותל האוכל לאוכלו אינו נראה כבורר אלא שנוטל מה שהוא רוצה לחתת לפיו.

ההבנה שברירת אוכל מפסולת מותרת לא משום שינוי, אלא משום שהיא דרך אכילה, מניחה שברירה אינה בהכרח הוצאה פסולת מאוכל. לפיכך אם מישחו בורר את הדבר הרצוי לו, אך בדרך של ברירה - הדבר יהיה אסור. ואכן רבים מהראשונים הסבירו שלדעת רב המנוגן ברירת אוכל מתוק פסולת בכבודה, או שלא לאלטר, תהיה אסורה (רmb"ם שבת ח יב-יג. וכן בתוספות, ברmb"ג, בר"ז ועוד). מאידך, יש שפasko כי ברירת פסולת מאוכל בדרך אכילה מותרת.²⁵

אפשרות נוספת בהסביר זה היא שיש מחלוקת בין רב המנוגן לרבה. רב המנוגן מצריך

23. אם רב יוסף ורב חסדא הסכימו בסיסו החילוק בין ברירה האסורה למותרת (שינוי או דרך אכילה), מודיע רב יוסף לא קיבל את רב חסדא? אפשר להסביר כפי שהצענו לעיל, שלפי רב יוסף ברירה הפחותה מכשיעור דומה לבישול פחותה מכשיעור, ואני דרך אכילה.

24. ראייה לכך היא רש"י במסנה אומר שברירה היא ביד. ועל כן קשה לומר שברירה ביד היא שינוי. מאידך, רש"י לכל אורך הסוגיה לא משתמש בביטוי 'דרך אכילה', או אולי כוונתו שאכן יש פה שינוי, וצ"ע.

25. ברכי יוסף בדעת הרmb"ם. הרmb"ם בסוגיינן כותב על הבורר חצי שיעור שאינו דרך ברירה, כמו המוציא פסולת אוכל תוך כדי אכילה - 'אוכל ומצא פסולת בחтиיכה שהוא אוכל, ומפריש פסולת מתוק אוכל הוא שמותר'. וכן כתבו הרשב"א (עכודה הקודש), הרי"ד בספר המכريع, הריא"ז ועוד.

שינויו בנוסף לדרך אכילה, ולא מתייר ברירה שהיא דרך אכילה בלבד. לעומת זאת רבה מתייר ברירה אפילו שאינה בשינוי, אם היא בדרך אכילה. על פי זה, המחלוקת בין רבה לרוב המונוגן היא הבסיס לחלוקת האם מותר לבורר פסולת מאוכל בדרך אכילה. המתירים סוברים כרבה, כל ברירה שהיא דרך אכילה מותרת וכך פסק הרמב"ן²⁶, ואילו האוסרים מבינים שצורך שינוי, ולא מספיק שהברירה תיעשה בדרך אכילה, וכן פסקו חלק מהראשונים והשוו"ע.²⁷

נראה שם הבסיס להסבירו של אבי, שהברירתא חילקה בין ברירה לאלאה לבירה להמשך היום, הוא ההבנה שברירה בדרך אכילה מותרת. הרי אין פער גדול המפריד בין ברירה לארוחה הקרובה, ובין ברירה להמשך היום. אך על ברירה לארוחה ניתן לומר שהיא בדרך אכילה, ואילו ברירה להמשך היום היא כברירה לאוצר, ולא בדרך אכילה ולכן חייבים עליה חטא.

הסביר שיש הבדל משמעותית בין ברירה לאלאה לבין ברירה לבורר ביום: מסביר שיברר ישב למדרי להסבירו לעיל בדעת עולא. ברם, בעל החדשושים המיויחסים לר"ן

וליכא לאקשויי לאבי מכיוון דברו ביום (איינו)²⁸ חיב חטא היאך שרי לאלאה, דהא בישול ואילו לאלאה אסור, מכיוון שאין אלא לפי שעה אינו אלא כמתעסק באכילה.

אבי אמן דומה לעולא בכך שמלחק בין ברירה לזמן קרוב שמותר, לבין ברירה לזמן ארוך, שהיא אסורה. החדשושי הר"ן מסביר שהסבירו של אבי שונה באופן מהותי – מי שבורר לאלאה הוא כלל לא בורר, הוא מתעסק באכילה. הקושיה של בישול שייכת לאבי עולא, כי הוא מתייר כל ברירה שאינה למחור, ולא רק ברירה שהיא התעסקות באכילה, אך הסברו של אבי לא קשה, כי יש פה התעסקות באכילה.

כמוון שבבישול המקורה הוא שונה. מי שմבשל לאלאה אינו מתעסק באכילה. אנשים לא מבשלים תוך כדי אכילתם. אך הבורר לאלאה, או אדם שבוחר לעצמו חתיכה לאכול, אינו ממין, אלא מתעסק באכילה.

לפי הסבר זה, יש לבחון האם זה היתר מיוחד לבורר, ולשם כך ננסה לבאר את היתר 'דרך אכילה'.

מדובר יש היתר לבורר בדרך אכילה? אפשר להבין שההתורה הרשתה לבן אדם לאכול בצורה נורמלית, ולפי זה היתר הוא יהודי לאכילה אך לא בהכרח יהודי לבורר. אכן מצינו היתרים דומים במלואות נוספות כמו שמביא הבית יוסף בשם הרשב"א, במלאת טווחן (ב"י או"ח סי' שכ"א):

והרשב"א כתב בתשובה (ח"ד סי' עה) דהא דפירים סילקא דוקא במחתרך כדי לאכול

26. ויש שהבינו אחרת ברמב"ן, ואכמ"ל.

27. הסבר נוסף, על פי הגרסאות שרבבה התיר לבורר בפחות מכשיעור – יתרן ורבה אסור לבורר גם אוכל מפסולת, והוא מתייר רק בכמות ההפחותה משיעור.

28. נ"ל אצל אינו.

למהר או אף לבו ביום ולאחר שעה לפי שדרך סילקא לחתכו דק דק בשעת בישולו וכל שדרכו בכך ומניחו לאחר שעה [חיב] הא לאכלו מיד שרין של אסרו על האדם לאכול מאכלו חתיכות גדולות או קטנות וכדאמרין בפרק כלל גדול (עד). היו לפניו שני מינין בורר ואוכל לאalter בורר ומניה לאalter ולבו ביום לא יברור ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחיב החטא דאלמא כל שאוכל מיד כדרך שבני אדם אוכליין אף על פי שיש באותו צד בעצמו חיב החטא כמשמעותה לאחר זמן ואף לבו ביום מותה.

הרשב"א מבין שכל מלאכה שנעשית בדרך שבני אדם אוכלים היא מותרת, ואין זה היתר ייחודי לבורר. מלאכה שיש בה צד חיב החטא, תהיה מותרת אם היא בדרך אכילה.

אפשרות שנייה היא שניין וזה היתר ייחודי לאכילה. התורה אסורה לעשות מלאכה, ויש מעשים שהם לא מלאכה. כאשר אדם אוכל הוא לא עושה מלאכה שהורתה לו, אלא עושה פעולה יומיומית שאינה מלאכה. בהבנה זו ההיתר איןו ספציפי לאכילה, אלא הוא מתרחב לכל הפעולות היומיומיות. אדם שמוציא ספר מהארון אינו בורר בהיתר, אלא עושה פעולה יומיומית שככל אינה קרויה מלאכה.

לפי זה איפה יעמוד הגבול? הרי לא נגד שהנוסע ברכב אינו מבעיר, אלא נוסע בדרך שבני אדם נוסעים! ועוד, מניין שמותר לבצע בשבת פעולות יומיומיות? השאלה עולה גם על ההסבר המתיר דרך אכילה בלבד. מניין לרשב"א שה תורה לא אסורה על האדם לאכול מאכלו 'חתיכות גדולות או קטנות'?

נראה לומר שהבנה זו אינה צריכה ראייה. התנהגות נורמלית ורגילה מותרת מסבירות פשוטה, ולא צריך לשם כך למוד או הוכחה. ברור שבנויות המשכן כללה הליכה, ואין צורך בלימוד שמתיר לכת.²⁹

ברש"י (ביצה ג): עולה אפשרות אחרת:

**מלאכת מחשבת שהיא מלאכת אומנות, אסורה תורה, שנסמכה פרשת שבת
למלאכת המשכן בזיקה, והתם מלאכת מחשבת כתיב.**

לפי רשיי התורה אסורה רק 'מלאכת אומנות', אכילה אינה אומנות ולכך מותרת. בהסביר זה אולי יש יהודיות במלאכת בורר - לא נהחיב בגדר 'אומנות', אך נראה שאופנים רבים של ביריה הם אינם אומנות (בניגוד למלאות אחרות - בישול, תחינה קשירה וכו'), ויתכן כי זו הסיבה שמצוינו במלאכת בורר את האמירה 'ברירה מותרת', והיתרים בסוגיה יהודים לבורר.

נוצע אפשרות נוספת: הצורך רחבה אפשר להגדיר מלאכה לדבר יצרני, פעולה שמביאה דבר או משנה דבר בעולם. כאשר אדם אוכל,anno לא נגד זאת לדבר יצרני, ואילו

29. ועיין במאמרו של הרב תמייר גראנט - הגדרת מעשה רגיל במלאכת שבת, שאלת ההקשר והרקע. שערם לגמרא שבת, תשע"ו.

כאשר הוא בורר חיטים בגורן, אנו נאמר שהוא פועלה יצירנית, ולכון זה מלאכה. לפיכך נראה שההיתר לא יהיה יהודי בבורר – כל מלאכה שאין בה יצירה תהיה מותרת. אמן, יתכן שדבר זה לוקח אותנו לאפשרות הראשונה שהעלנו, שהBORR אין עושה שינוי בדבר הנברר. מי שבורר אינו מייצר או משנה משהו, ולכון יש יהודיות במלאכת בורר. בתחום זה, יש סוגים רבים היצירה רבה יותר כמו בעורת כלי או ברירה בזמן רב, ויש ברירה שאין בה שום פעולה של ייצור, כמו הוצאה כיפה מהארון, או אכילת מאכל כלשהו.

פסקת ההלכה

אמורה רבנן קמיה הרבה, אמר להו: שפיר אמר נהמני.

נראה שהפסקה בגמרא ברורה – כנהמני, שהוא אביי. אך בהמשך הגמרא מתברר שהן החלוקה בין כלים שונים, והן החלוקה בין אוכל פסולת לפסולת מאוכל, לא נדחו.³⁰ אם כן, מדוע רבא אומר שהלכה כאבוי? יתכן ורבא לא בא לחולק על רבי יוסף ורב המונוא אלא בא להוציא מדעתו עלולא (שודמה לאבוי בכך שחלק בזמן לשמו בוצעה הברירה). אפשרות נוספת, על פי הגדסה בחלוקת במשמר (קלח). רבא ולא רבה.³¹ לפי גרסה זו ניתן להסביר כי רבא חולק על רב המונוא, ולדעתו אין הבדל בין ברירת אוכל פסולת לברירת פסולת מאוכל, כל עוד זה לאalter. לפיכך פוסק רבא כאבוי ומתייר לבורר אף פסולת מאוכל אם זה לאalter.³²

רביהם מהראשונים אכן פסקו כשלושת החלוקות האחרונות, וכן פסק הרמב"ם (שכת ח יב-יג):³³

borer biyadu la'acol la'alter moter. Ve'borer pesulat matukh ha'acol apilu biyadu achat chiyav.

הזכרנו לעיל כי הקשיות על רבי יוסף שהתריד לבורר ביד, ועל רב המונוא שהתריד אוכל מותך פסולת, לא היו קשיות על עצם הדין, אלא על הלימוד מהברייתא, ולכון ניתן להסביר שלוש השיטות לא נחלקו להלכה.

ההסבר שאכן שלוש הדעות לא חולקות ביניהן מחזק את ההסבר שברירה המותרת לא

30. לאחר פסיקת רבא מובאת ברייתא נוספת. הגמרא מסבירה שהיא שונה מרבייתא דידן, משוע שמודובר בכלים שונים. בהמשך הגמרא מביאת את חזקה, הסובר לכטורה שאוכל מותך פסולת חייב, ומתרצת גם לפיו אוכל מותך פסולת פטור, והוא דין במקרה מוחה. מכך נראה בבירור שסתמא דגמרא נוקთ כשלוש השיטות – ביד, אוכל מותך פסולת ולאalter.

31. בחלוקת עם ר' זира, יש שגורשו ר'בא אמר... מה דרכו של בורר – נוטל אוכל ומניה הפסולת.

32. לפי הבנה זו רבא כנראה חולק על סתמא דגמרא בהמשך. אם אכן נאמר שרבעה חולק על הגמara בהמשך, ניתן להרחיב ולומר שפסק רק כאבוי וחלק על רב המונוא ורב יוסף. וכן בשו"ע, וכן ברוב פוסקי זמנינו.

33. וכן בשו"ע, וכן ברוב פוסקי זמנינו.

הוורתה כי היא שינוי מהברירה הרגילה, אלא משום שהיא דרך אכילה. אילו ברירה ביד הייתה שניי מספיק, היא הייתה מותרת גם שלא לאלתר, אך אם היא הוורתה בדרך אכילה, מובן מדוע היא מותרת רק במקרים מסוימים.

סיכום

במאמר זה התבוננו בסוגיה על דין בורר, סיבב ברירתא שאומרת שיש ברירה מותרת ויש אסורה. האמוראים הביאו בעקבות כך חמש חלוקות אפשריות בברירתא, וניסינו לבחון מה הפריע לכל אמורא בדברי קודמו, וכייז הוא הגיע לדעתו שלו. לאחר מכן ניסינו לעמוד על הסברות בסיס החלוקות שעשויים האמוראים, מדוע יש ברירה אסורה ומותרת, והאם אלו חלוקות יהודיות למלאתך בורר. הבאנו ארבע אפשרויות:

- א. מלאכת בורר מיוחדת בכך שאין בה שינוי בדבר הנברר.
- ב. מלאכת בורר מיוחדת משום שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה.
- ג. החלוקות הן משום 'שינוי', וההיתר לעשות מלאכה בשינוי אינו יהודי לבורר.
- ד. ההיתר הוא משום דרך אכילה או פעולה יומיומית, יתרן וזה היתר כלל במלאות, ויתכן שהוא נובע מהאופי המסויים של מלאכת בורר. לבסוף הבאנו את פסקת רבא, שהחותם את ההסבירים על הברירתא, והבאנו בקצתה את דרך הפסקה הרווחת.